

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Alternativní tresty v českém právu

Milan Dolejší

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Milan DOLEJŠÍ
Osobní číslo: H08550
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Humanitní studia
Název tématu: Alternativní tresty v českém právu
Zadávací katedra: Katedra věd o výchově

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Úvod Vymezení pojmů - Trest a jeho účel - Alternativní trest - Retribuční a restorativní justice
- Probační a mediační služba Alternativní tresty - Východiska - Druhy alternativních trestů -
Vývoj v české legislativě - Srovnání s některými západoevropskými zeměmi Výzkumná část:
Kvalitativní výzkum za využití metody studie životních příběhů odsouzených k alternativním
trestům Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-348-5 KRATOCHVÍL, V., a kol. Kurs trestního práva. : Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha : CH BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3 SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7 KUBEŠOVÁ, K. Trest a jeho nové formy z hlediska účelu trestu. Pardubice : Univerzita Pardubice, 1997 Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník VAN KALMTHOUT, A. M. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. Přeložila Lenka Ouředníčková. 1995. Dostupný z: <http://spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

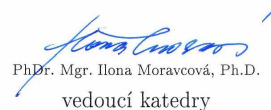
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 24.03.2011

Milan Dolejší

Poděkování

Děkuji **PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D.** za odborné vedení mé práce, cenné rady, připomínky a povzbuzení .

ANOTACE

Tato bakalářská práce pojednává o trestech nahrazujících nepodmíněný trest odnětí svobody. Práce začíná vysvětlením základních pojmů a teoretických východisek. Druhá část je věnována Probační a mediační službě České republiky – historický vývoj, charakteristika instituce a činností. Následující část popisu je věnována samotným alternativním trestům. Empirická část je věnována kvalitativnímu výzkumu mezi odsouzenými k alternativním trestům.

KLÍČOVÁ SLOVA

pojem a účel trestu, alternativní tresty, restorativní justice, probační a mediační služba

TITLE

Alternative sentences in the Czech law

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the sentencing alternatives to unconditional imprisonment. In the first part of the thesis the author is going to explain the basic concepts and theoretical foundations. The second part concerns with The Probation and Mediation Service of the Czech Republic – historical development, characteristics of institutions and activities. The following part is aimed at alternative sentences. The empirical part looks into qualitative research among sentenced to alternative sentences.

KEYWORDS

Concept and purpose of sentence, alternative sentence, restorative justice, probation and mediation service

Obsah

Úvod.....	9
1. Vymezení pojmů	10
1.1 Trest.....	10
1.1.1 Teoretická východiska	10
1.1.2 Pojem, účel a funkce trestu	11
1.2 Retribuční a restorativní justice	13
1.3 Alternativní trest a jeho východiska.....	15
2. Probační a mediační služba České republiky.....	18
2.1 Vývoj Probační a mediační služby v České republice.....	18
2.2 Charakteristika Probační a mediační služby České republiky.....	19
2.3 Činnosti Probační a mediační služby České republiky.....	20
2.3.1 Mediační činnosti	20
2.3.2 Probační činnosti.....	22
2.3.2 Mladiství a děti.....	25
3. Alternativní tresty.....	29
3.1 Vývoj v české legislativě	29
3.2 Druhy Alternativních trestů.....	30
3.2.1 Domácí vězení.....	30
3.2.3 Obecně prospěšné práce.....	33
3.2.4 Propadnutí majetku	35
3.2.5 Peněžitý trest	35
3.2.6 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty	36
3.2.7 Zákaz činnosti	38
3.2.8 Zákaz pobytu.....	39
3.2.9 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	39
3.2.10 Vyhoštění cizinců.....	40
3.3 Srovnání s některými západoevropskými zeměmi.....	41
4. Výzkumná část	43
4.1 Cíl výzkumu	43
4.2 Metodologie výzkumu	43
4.3 Realizace výzkumu	45

4.3.1 Klient č. 1 - Ladislav	45
4.3.2 Klient č. 2 - Jakub	46
4.3.3 Klient č. 3 - Roman	47
4.3.4 Klient č. 4 - Lenka.....	48
4.3.5 Klient č. 5 - Lukáš.....	49
4.4 Shrnutí výzkumu	51
Závěr	54
Seznam použité literatury.....	55
Seznam zkratk	56
Přílohy.....	57

Úvod

Již dávné civilizace museli reagovat na ohrožení svých hodnot a norem, které zajišťovali jejich fungování a existenci. Trest, resp. trestní právo zaujímalo v této oblasti důležitou pozici. Společnost se však mění a samozřejmě se to týká i společnosti naší. Za poslední dekády přišly prudké politické i kulturní změny, a nejenak je tomu v oblasti trestního práva. Staré postupy nahrazují a doplňují nové a vytváří se podmínky k uplatnění četných alternativ, které jsou uplatňovány jako alternativní způsoby v trestném řízení nebo v samotném potrestání pachatelů trestné činnosti.¹

K jejich zavádění v moderních společnostech vedla potřeba individualizovat trestní postih a nabídnout alternativu k trestu odnětí svobody, který nutně vede k izolaci pachatele od společnosti. Dotyční ztrácejí možnost organizovat svůj čas, nemusí si obstarávat obživu a stávají se pasivními členy společnosti. Alternativní tresty jsou možným řešením, jak pachatele kladně motivovat k dodržování norem ve společnosti.

Prakticky ve všech státech evropské kontinentální i anglosaské právní kultury byl, a v řadě z nich doposud je, justiční systém v situaci, pro niž je charakteristické přetížení soudů a přeplnění věznic.² I tyto problémy mají pomoci řešit alternativy v trestním právu, ať už se jedná o procesněprávní alternativy k trestnímu řízení nebo hmotně právní alternativy k potrestání neboli alt. tresty. Rád bych se zaměřil na oblast alt. trestů, neboť jejich problematiku považuji stále za aktuální, i vzhledem k nedávnému vývoji legislativy.

V práci se hodlám zabývat pojmy trestu, alternativní trest a konceptem restorativní (obnovující) justice. V souvislosti s tímto tématem nelze opomenout Probační a mediační službu České republiky, se kterou výkon alternativních trestů úzce souvisí. Dále míním popsat vývoj alt. trestů v české legislativě a charakterizovat jednotlivé tresty. V závěru nastíním možné alt. tresty v některých státech západní Evropy.

Ve výzkumné části se hodlám věnovat životním osudům odsouzených k alternativním trestům za rozhovorů ve střediscích Probační a mediační služby ČR.

¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 3.

² Tamtéž, s. 5.

1. Vymezení pojmů

1.1 Trest

1.1.1 Teoretická východiska

Ve vývoji naší společnosti se pojetí trestu proměňuje v závislosti na úrovni právního vědomí, na uznávaných sociálních hodnotách, politické a ekonomické situace, popř. na převládajících filozofických směrech. To vše podnítilo vznik různých teoretických koncepcí trestů.³

Absolutní teorie využívají trest jako spravedlivou odplatu za spáchaný čin, nesledují tím žádné společenské cíle. Vyjadřují se výrokem *Punitur, quia peccatum est*⁴ (trestá se, protože bylo spácháno zlo). Tímto principem se řídily různé teologické teorie trestu, dle kterých je trest projevem „Boží vůle“. Zahrnujeme sem i I. Kanta (1724-1804), podle něhož je jediným účelem trestu uskutečňování spravedlnosti zajišťující existenci státu a G. W. Hegera (1770-1831), který chápe trest jako negaci negace práva, což vede k jeho obnovení. Trest je dle něj jediná možná právní rehabilitace zločince.

Relativní teorie naopak přikládají trestu cíle prospěšné pro společnost. Spojují podstatu trestu s účelem mimo samotný trest, ochranou společnosti a jedince. Tento přístup odmítá prvek odplaty jako základ trestu. Opět zde lze využít výrok - *Punitur, ne peccetur*⁵ (trestá se, aby nebylo spácháno zlo). Tento přístup nalezneme již v myšlenkách holandského právníka H. Grotiuse (1583-1645), který hlásal, že trest není jen odplatou, protože příroda nedovoluje, aby člověk působil bytosti sobě podobné zlo za jiným účelem, než za účelem dobra. Významné místo zde náleží teorii psychologického donucení od Anselma von Feuerbacha, který rozlišuje prevenci na generální a speciální. Feuerbach zdůrazňoval prevenci generální, založenou na pohrůžce

³ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C. H. Beck, 2005. s. 185-186.

⁴ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 347

⁵ Tamtéž, s. 347

trestem, která měla odradit od trestného činu. Samotné užití trestu dokládalo vážnost této hrozby. Naopak Franz von Liszt ve své teorii zdůrazňoval speciální prevenci. Samotné pachatele rozdělil na tři skupiny - náhodné, napravitelné a nenapravitelné. V závislosti na těchto skupinách volil odlišné způsoby prevence – zastrašení, napravení a zneškodnění.

Smíšené (slučovací) teorie se pokoušejí překonat protiklad předchozích teorií. Mísí se v nich myšlenka trestu odplatného a trestu účelného.

1.1.2 Pojem, účel a funkce trestu

Trest je v českém trestním právu opatřením státního donucení, ukládaným jménem státu k tomu povolanými soudy v trestním řízení. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech pachatele za jím spáchaný trestný čin.⁶ Trest tak vyjadřuje společenské odsouzení činu a jeho pachatele. Trest je jeden z prostředků kontroly zločinnosti, chrání společnost a její občany před trestnými činy, zabraňuje pachatelům v další trestné činnosti, přispívá k jejich převýchově v řádné občany a současně výchovně působí i na ostatní členy společnosti.

Jaké jednání je trestný čin, jaký trest za něj lze uložit a jaké ujmy na právech nebo majetku je striktně dáno zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále již jen trestní zákoník), konkrétně v § 37 odst. 1. České trestní právo, postavené na zásadách humanismu, vychází z názoru, že trestní represe musí být rozumná a působit újmy pachateli jen pokud to vyžaduje splnění trestu. Tato zásada zakazuje tresty kruté, nepřiměřené nebo tresty ponižující (§ 37 odst. 2 trestního zákoníku).

Z trestního zákoníku nově vyplývá subsidiarita trestní represe, která vyžaduje, aby stát uplatňoval sankce zdrženlivě, především tam, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. Na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky

⁶ Tamtéž, s. 348

trestního práva až v krajních případech (*ultima ratio*) v souladu s pomocnou úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti.⁷

V souvislosti s vývojem funkce trestu můžeme, dle klasického pojetí teorie trestu, definovat pět základních funkcí, resp. jejich teorií – odplatnou, odstrašující, rehabilitační, eliminační a restituční.⁸

Odplatná (retributivní) teorie chápe trest jako přirozený důsledek kriminálního jednání. Nezbytným znakem trestu je určitá újma osobám pachatelů, závislá na závažnosti spáchaného činu. Odplata představuje sociální mstu, která ale není vykonávána oběťmi, ale prostřednictvím státu. Tento přístup vychází z předpokladu, že pachatel se ze svobodné vůle rozhodl spáchat trestný čin a tím přistupuje na to, že bude potrestán. Trest a trestný čin jsou zde neoddělitelně spojeny a je nutno stanovit přiměřenou újmu pachateli vzhledem ke spáchanému činu. V praxi bývá ovšem problém jak stanovit přiměřenost újmy a závažnost činu.⁹

Odstrašující teorie má nejen za cíl odradit pachatele od dalšího kriminálního chování bez využití jiných výchovných prostředků, ale také odradit potenciální pachatele. Teorie odstrašení je spojena s exemplárním potrestáním, mělo by být dostatečně přísné pro výstrahu ostatních. Odstrašující účinek může mít také nežádoucí důsledky, jako je stigmatizace kriminálního. Je též kritizováno přeceňování významu odstrašení, neboť motivaci a rozhodnutí spáchat trestný čin je výsledkem působení různých faktorů jednání, jejichž působnost a závažnost lze jen těžko odhadnout. Proto je obtížné blíže specifikovat odstrašující účinek u pachatele.¹⁰

Rehabilitační (nápravná) spatřuje cíl trestání v tom, aby pachateli bylo poskytnuto takové odborné zacházení, které by vedlo k poznání, jaké vlastnosti se podílely, v interakci se sociálním prostředím, na trestných činnostech. Od toho se odvíjí proces motivace pachatele ke korekci k společensky žádoucímu chování. Tento přístup

⁷ ELAW.cz : právní portál [online]. 2009 [cit. 2010-11-16]. Subsidiarita trestní represe a zásada ultima ratio v novém trestním zákoně. Dostupné z WWW: <<http://www.elaw.cz/cs/trestni-pravo/147-subsidiarita-trestni-represe-a-zasada-ultima-ratio-v-novem-trestnim-zakon.html>>.

⁸ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C. H. Beck, 2005. s. 188.

⁹ Tamtéž, s. 189.

¹⁰ Tamtéž, s. 190.

vychází z názorů o determinizmu svobody vůle jednotlivce – kriminální chování je důsledek určitých vlivů, např. nedostatky ve výchově, existenční nouze, psychologické předpoklady, aj. Předpokládá, že pachatel nerozhoduje zcela svobodně v rizikových situacích, ale právě pod vlivem těchto faktorů.

Eliminační (izolační) teorie spatřuje účel trestu v izolaci pachatele od společnosti. Tato izolace může být jak dočasná, tak trvalá a představuje nejcitelnější újmu pro pachatele a nejspolehlivější ochranu pro společnost, zejména v otázce recidivity.

Restituční (kompenzační) teorie zdůrazňuje význam odstranění následků trestného činu. Snaží se o obnovení narušené rovnováhy v sociálních vztazích a uspokojení potřeb poškozeného.¹¹

1.2 Retribuční a restorativní justice

Středobodem tradičního modelu tzv. retributivní justice je stát, který reprezentuje společnost.¹² Z toho vyplývá, že každý trestný čin je brán jako útok na stát, čím ale dochází k potlačení přirozené podstaty zločinu – konfliktu mezi jednotlivci. Samotné oběti „pasuje“ na pouhého pasivního účastníka, který se v samotném výkonu spravedlnosti zúčastňuje jen nárokem na náhradu škody. V případě evropské kontinentální právní kultury je navíc v pasivní roli v podstatě i obviněný, neboť samotné objasnění skutkového stavu je povinností orgánů činných v přípravném řízení a soudu. Tato formálnost omezuje možnost obviněného, aby vyjádřil své pocity a nejsou zohledněny morální, sociální a ekonomické aspekty zločinu. Typická je i dlouhodobá či trvalá stigmatizace pachatele.¹³ V reakci na problémy spojené s tradiční retributivní justicí vznikaly snahy vytvořit jejich řešení. Tyto snahy nakonec vedly k vytvoření nového konceptu restorativní (obnovující) justice.

¹¹ Tamtéž, s. 192.

¹² Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 8.

¹³ Tamtéž, s. 8.

Restorativní justici můžeme vyložit jako koncept zacházení s pachateli, vycházející z názoru, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality a nevede k ochraně jednotlivce i společnosti. V tomto pojetí trestní justice jsou hojně zastoupeny prvky zdůrazňující práva oběti a jejich ochranu nebo mimosoudní projednávání trestních věcí.¹⁴

V restorativní justici se tedy již nehledí na trestný čin jako na konflikt se státem a jím zprostředkovanou společností, ale jako na konflikt mezi jednotlivými osobami – obětí trestného činu a pachatelem. V samotném trestním procesu se již zohledňují zájmy a potřeby oběti trestného činu, popř. sociálního společenství, v němž se obviněný i oběť pohybují.

Je na místě zmínit, že koncept restorativní justice nezastává roli autonomního způsobu trestání a zacházení s pachateli. Nejde ani tolik jako o konkurenční model oproti retributivní justici, ale spíše se navzájem ovlivňují a prolínají.¹⁵ Restorativní přístupy nemůžeme aplikovat ve všem případech, musíme přihlídnout např. k osobě pachatele či závažnosti trestného činu. Avšak trestní justice musí reagovat na všechny spáchané trestné činy, i když nemůžeme využít některé restorativní metody.

Restorativní justice je založena na několika základních principech a hodnotách, které nám ukazují, jakým směrem se v určitých situacích vydat:¹⁶

Respekt je jednou z klíčových hodnot pro restorativní justici. Je projevován nejen vůči oběti a dalším postiženým osobám, ale i k pachateli.

Odpovědnost pachatele trestného činu za způsobenou újmu je důležitou součástí restorativního procesu a posiluje motivaci pachatele k obnově narušených vztahů.

Dialog je základním kamenem řady programů a technik restorativní justice. Je veden mezi stranami konfliktu, mezi obětí, pachatelem a dalšími dotčenými osobami.

¹⁴ Karabec, Z. Koncept restorativní justice. In Karabec, Z. *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8.

¹⁵ Karabec, Z. Nové možnosti pro trestní justici. *Kriminalistika*, 2003, č. 2. Dostupný z: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2003/03_02/justice.html

¹⁶ Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: *Probace a mediaci : Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 33

Participace v restorativní justici usiluje o aktivní zapojení všech účastníků trestného činu, jejich blízkých a zástupců. Řešení celé události je v rukou těch, kterých se to týká, nikoliv v rukou formální autority.

Vyváženost je další klíčová hodnota restorativní justice, která hledá znovunalezení rovnováhy v komunitě. Vyvažuje zájmy zúčastněných a hledá řešení přijatelné pro všechny strany. Princip vyváženosti ovšem nerelativizuje spáchaný čin ani jeho následky, za něž nese odpovědnost pachatel.

Dobrovolnost je také nezbytným předpokladem participace účastníků trestného činu v restorativní justici. Žádný účastník, pachatele nevyjímaje, nemá být k účasti donucen.

Pospolitost v restorativní justici vyjadřuje snahu o zapojení členů komunity, kde oběť a pachatel žijí. Nevnímá událost trestného činu jako oddělený a izolovaný akt, který by byl pouze soukromou záležitostí jeho aktérů.

Individualita, neboli jedinečnost každého člověka, je v restorativní justici vždy vyvažována ve vztahu k pospolitosti. Oba principy musí platit současně. Restorativní proces podporuje ve vzájemné pospolitosti rozdílnost a individualitu každého z nás.

Pokud to shrneme, cílem restorativní justice je dát klíčová rozhodnutí do rukou těm, kterých se trestný čin bezprostředně týká, přispět k ozdravnému procesu v rámci trestní spravedlnosti a snížit pravděpodobnost další trestné činnosti. K naplnění tohoto cíle je nutné zapojení obětí a porozumění důsledkům svého jednání pachateli a přebrání odpovědnosti za ně. Výsledky musí napomoci k obnově narušených vztahů a reagovat na příčiny daného jednání. A především oběť i pachatel musí nabýt pocitu, že je daná věc uzavřená.¹⁷

1.3 Alternativní trest a jeho východiska

Rozvoj alternativních trestů v západní Evropě a USA probíhal od padesátých let našeho století. Již tehdy byly věznice silně přeplněny a na povrch vyplula nízká

¹⁷ Zehr, H.: Úvod do restorativní justice. Překlad a vydání: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Praha 2003, s. 26

efektivnost trestu odnětí svobody. Závažný problém byla tzv. *prizonizace pachatelů*, tedy negativní vliv prostředí na odsouzené a jejich budoucnost po propuštění. Pobyt ve vězení je ve většině případů spojen se ztrátou odpovědnosti odsouzeného za sebe samého, za svoje chování a za svoji budoucnost. Odsouzený po svém propuštění z vězení do značné míry ztrácí schopnost žít na svobodě běžným způsobem života, ztrácí potřebné sociální dovednosti. To může vést až k tzv. *syndromu otáčivých dveří*. Propuštěný vězeň neschopný zachytit se v nekriminálním společenství vyhledává takový typ prostředí, které zná a v němž se umí pohybovat. Tím se pravděpodobnost jeho pokračování v kriminální dráze zvyšuje. Ačkoli někteří odsouzení opouštějí vězení po odpykání svého trestu s nejlepšími předsevzetími, vzápětí se dostávají do situací, které je vracejí zpět na kriminální dráhu.¹⁸

Tyto problémy podnítily vznik diskusí o efektivnějším způsobem zacházení s pachateli trestných činů. V následujících letech se trestní politika v těchto zemích vyznačovala úsilím o humanizaci, resp. liberalizaci vězeňského systému. Snahou bylo nejen uvolnění podmínek trestu odnětí svobody, ale také redukce jeho ukládání. Významným datem je rok 1985. V tento rok byl pořádán 6. kongres OSN, kde byla přijata rezoluce č. 16 o snížení počtu vězňů, o alternativách trestu odnětí svobody a o společenské re-integraci pachatelů. Definice různých opatření nespojených s odnětím svobody a způsoby jejich uplatňování byly přijaty na 8. kongresu OSN v Miláně. Stranou nestála ani Rada Evropy, která vyvíjela vlastní aktivity v otázce alternativních sankcí. Významným krokem se stalo přijetí „Doporučení č.R(92)16 Výboru ministrů členských států k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství“. Nalezneme zde souhrn doporučení členským státům pro zavádění nových opatření v trestní politice. Dalším důležitým dokumentem Rady Evropy je „Doporučení č. R (99) 19 Výboru ministrů členským státům o mediaci v trestních věcech“, které se stalo základem pro vznik české Probační a mediační služby ČR.¹⁹

Filozofie alternativních trestů je jednoduchá: ponechat odsouzené na svobodě a uložit jim takový druh povinnosti nebo omezení, který bude působit preventivně proti páchání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a

¹⁸ Matoušek, O., Kroftová, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 180-181.

¹⁹ Tamtéž, s. 182-183.

upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života. Soudy přistupují k alternativním trestům v případě, že se jedná o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody do pěti let a osoba pachatele není natolik narušená, aby její pobyt na svobodě byl pro ostatní nebezpečný.

Alternativní trest pachatele nezbavuje svobody, ale vyžaduje od něj dodržování určitých omezení či splnění povinnosti - musí například zaplatit ze svého příjmu státu jistý obnos peněz (peněžitý trest), podrobit se dohledu, či léčení nebo jiným omezením, nesmí se po určitou dobu zdržovat v konkrétním městě (trest zákazu pobytu), nesmí několik měsíců či vykonávat určitou činnost (trest zákazu činnosti) nebo musí odvést určitý počet hodin práce pro "obecné blaho" (trest obecně prospěšných prací).

V průběhu výkonu trestu se sleduje, zda odsouzený plní podmínky uloženého trestu a zda žije v souladu s normami společnosti. Při neplnění těchto podmínek může soud rozhodnout o náhradní sankci, kterou je většinou trest odnětí svobody.

Alternativní trest je jakousi podanou rukou státu, který musí reagovat na spáchaný trestný čin, nechce však přímo přistupovat k uvěznění pachatele.²⁰

²⁰ Sdružení pro probaci a mediaci [online]. 2002. 2002 [cit. 2011-01-23]. Alternativní tresty. Dostupné z WWW: <http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html>.

2. Probační a mediační služba České republiky

2.1 Vývoj Probační a mediační služby v České republice

Ačkoliv Probační a mediační služba České republiky (dále jen PMS) byla založena na začátku nového tisíciletí, již za minulého režimu různé skupiny odborníků usilovaly o prosazení změn v tehdejší trestní politice. Na konci 60.let vyvíjely aktivity směřující k posílení sociálně-výchovných prvků při práci s pachateli trestné činnosti. Tyto aktivity se zaměřily především na odstranění příčin trestné činnosti. Výsledkem byl vznik střediska postpenitenciární péče²¹ v rámci projektu *Výzkumu faktorů recidivity* za spolupráce Národního výboru hl. m. Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického. Cílem projektů bylo ověřit v podmínkách velkého města metody práce s tzv. sociálně-nepřízpůsobivými občany, což zahrnovalo i propuštěné z výkonu trestu. K tomu sloužila nová profese sociálních kurátorů. V návaznosti na to vznikla pár let poté další profese, tzv. kurátor pro mládež, který měl za úkol pracovat s delikventní mládeží. V jeho činnosti převažoval především prvek kontroly.²² Až konci 80.let se začalo prosazovat zprostředkování pomoci mladistvým, kteří byli trestně stíháni. Změny se udály i přímo ve věznicích, kde byli zřizovány místa sociálních pracovníků, kteří napomáhali udržet odsouzeným kontakt s jejich sociálním prostředím po dobu výkonu jejich trestu a připravovali podmínky pro jejich případné propuštění z trestu.

S pádem komunistického režimu vylíhly na povrch nedostatky jeho trestní politiky. I přes silnou represi celého justičního systému docházelo k nárůstu kriminality, především drobné. I to byl důvod, který vedl k vytvoření nových aktivit, jež přispěly k zformování základů probace a mediace v ČR. První byl experiment Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež v roce 1991, na němž se podílela řada odborníků z Ústavu stát a práva ČSAV, Městské prokuratury v Praze, popř. další odborníci z řad sociálních pracovníků. V tomto projektu se nově objevil prvek aktivního zapojení jak pachatele za účelem odstranění následků jeho jednání, tak poškozeného, který získal

²¹ Postpenitenciární péče je následná a systematická převážně sociálně-pedagogická péče pro osoby propuštěné z výkonu trestu nebo vykonávající alternativní tresty.

²² Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 10

možnost ovlivnit proces vlastního odškodnění. Šlo o první uplatnění prvků mediace jako metody řešení sporu.²³

Dalším důležitým datem je rok 1993, kdy byl novelou trestního řádu zaveden první alternativní institut tzv. odklonu, tedy podmíněčného zastavení trestního stíhání, který vytvořil možnost pro uplatnění prvků restorativní justice v našem trestní řízení. V roce 1996 následovaly další dva alternativní instituty – narovnání a trest obecně prospěšných prací. Tento rok je pro PMS také důležitým milníkem z důvodu zřízení míst pracovníků u okresních soudů, která sloužila k zajištění administrativně-technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a kontroly chování ve zkušební době.

V roce 1999 předložil ministr spravedlnosti Otakar Motejl návrh na další reformy justice, jehož součástí byl i nový zákon o PMS. V této době se projevila potřeba připravit na novou službu kvalifikované pracovníky, proto byl ve stejném roce Sdružením pro rozvoj sociální práce s Institutem pro další vzdělávání soudců vypracován projekt *Kvalifikační vzdělávací program pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby*, realizovaný v letech 1999-2000. Výsledkem těchto činností byl zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále již jen zákon o PMS), schválený 14.7.2000 s účinností od 1.1.2001

2.2 Charakteristika Probační a mediační služby České republiky

Probační a mediační služba České republiky představuje poměrně novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. PMS při své činnosti vychází z výše zmíněných principů restorativní justice a jejím cílem je integrovat pachatele zpět do společnosti, podporovat poškozeného a ochraňovat společnost. PMS sídlí v Praze. Ústředním orgánem státní správy pro probaci a mediaci je Ministerstvo spravedlnosti ČR, které vytváří podmínky pro zajištění chodu PMS a dohlíží na její činnost.

²³ Tamtéž, s. 11

Samotná PMS se člení na ředitelství a 74 střediska. Ředitele jmenuje ministr spravedlnosti. Ředitel je oprávněný jednat jejím jménem ve všech záležitostech a zastupovat ji navenek a zajišťuje chod PMS po personální, organizační, hospodářské a finanční stránce. Samotná střediska působí při okresních soudech nebo jim na roveň postaveným obvodních či městských soudů. Za střediska v daném regionu je odpovědný regionální vedoucí, kteří jsou zaměstnanci ředitelství. Chod samotných středisek pak zajišťuje vedoucí střediska. Tito vedoucí jsou jmenováni dle návrhu ředitele ministrem spravedlnosti. Důležitá je zde i pozice poradního orgánu ministra, tzv. Rady pro probaci a mediaci, která tyto návrhy nejprve projednává. Činnosti PMS ve střediscích pak zajišťují probační úředníci a probační asistenti, kteří musí splňovat kvalifikační a vzdělávací podmínky dle § 6 odst. 2-5 zákona o PMS.

2.3 Činnosti Probační a mediační služby České republiky

Činnosti vykonávané PMS se dají shrnout do základních skupin – mediační činnosti a probační činnosti, mezi než patří především zajištění výkonu a organizace dohledu probačního úředníka u uložených alternativních trestů a opatření, jako je podmíněný trest spojený s dohledem, trest obecně prospěšných prací, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody spojené s dohledem, trest zákazu vstupu na sportovní a jiné společenské akce, propuštění z ochranného léčení rovněž spojené s dohledem. O roli PMS v alternativních trestech se zmíním u jednotlivých trestů v následující kapitole.

PMS se též zabývá rozsáhlou agendou mladistvých v souladu se zákonem č.213/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Veškerá činnost PMS je bezplatná.

2.3.1 Mediační činnosti

Mediační činnosti jsou odborné postupy pracovníků PMS, které směřují k usměrnění konfliktního stavu způsobeného událostí trestného činu formou přímého

setkání mezi obětí, pachatelem a případně zástupci postižené komunity za účasti nestranného zprostředkovatele sporu – mediátora. Mediátor musí respektovat presumpci nevinny a postupovat vyváženě a nestranně. V mediaci hraje podstatnou roli dobrovolnost a důvěra oběti i pachatele ve schopnosti mediátora. Mediátor musí vytvořit takové prostředí, v něm bude zajištěna pozornost potřebám obou stran. Je důležité, aby měl celý proces pod kontrolou a nepřipustí jeho zmanipulování jedním z účastníků.²⁴

Jedním ze základních předpokladů k mediaci je také přiznání pachatele a jeho ochota napravit důsledky činu. Mediace je také vhodná u případů, kdy se oběť a pachatel osobně znali již před spáchaným činem (např. sousedský konflikt). Mediátor individuálně zkontaktuje se stranami sporu a zmapuje potřeby a zájmy jednotlivých stran trestního sporu v souvislosti s možným uskutečněním společného setkání.

Při konzultaci s obviněným nejprve pracovník obeznámí klienta s rolí PMS v případě, popř. vysvětlení celého průběhu trestního řízení. Důležité je použít srozumitelný jazyk pro klienta, aby nedošlo k nejasnostem. V obdobném duchu následuje převyprávění „příběhu“, tedy klientův popis trestného činu. Mediátor by měl do vyprávění vstupovat svými otázkami přiměřeně tak, aby porozuměl příběhu a zároveň pachatel nabyl pocitu odpovědnosti za následky svého činu. Následně dojde ke konkrétním možnostem k odstranění způsobené újmy a nabídka zprostředkování společného setkání. Klient se nemusí rozhodnout ihned na prvním setkání, měl by mít dostatek času na rozmyšlenou.

Konzultace s poškozeným má za cíl poskytnout oběti trestného informace, dle kterých se rozhodne, zda využije nabídky mediátora k spolupráci. Konzultace probíhá obdobně jako s pachatelem, dochází k objasnění otázek ohledně trestního řízení a roli PMS v případě. Z převyprávění událostí trestného činu se mediátor snaží porozumět celé události z pohledu poškozeného a zmapovat všechny následky a s nimi související potřeby. V závěru dojde opět k nabídce společného setkání.²⁵

Za souhlasu obou stran mediátor připraví společné setkání s cílem dojít k závěrečné fázi mediace – dohodě. Většinou má písemnou podobu, která upravuje

²⁴ Tamtéž, s. 40

²⁵ Probační a mediační služba České republiky: Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem [online]. 2002-2010.[cit. 21. 12. 10]. Dostupný z:

<https://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf>

vzájemné závazky a povinnosti zúčastněných stran. Pokud se nepodaří dosáhnout dohody, může mediátor navrhnout další konzultace či společné setkání za účelem hledání přijatelného řešení. Mediátor poté zpracuje závěrečnou zprávu pro potřeby státního zástupce či soudce, zpravidla i s doporučením dalšího postupu.

Tento postup ovšem nelze uplatnit ve všech případech, např. pokud s tím nesouhlasí pachatel či oběť, když nedojde k dohodě nebo to nedovoluje povaha trestného činu. Také mediace není možná v případech, kdy je poškozeným právnická osoba, např. finanční instituce, které postačí ze strany obviněného např. uznání dluhu nebo podepsání splátkového kalendáře, apod.²⁶ V takovém se naskýtá možnost realizace tzv. **jiné činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu**. Jde o vypracování zprávy, jež slouží státnímu zástupci či soudci jako podklad pro jejich rozhodnutí. Cílem je opět urovnání konfliktního stavu.

Zmíněný výstup může mít podobu zprávy před rozhodnutím nebo zprávy o spolupráci s klientem. Zpráva před rozhodnutím je využívána spíše při spolupráci s pachatelem závažnější trestné činnosti, kdy nejsou splněny podmínky pro odklon a může hrozit uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Spolupráce pracovníka a pachatele bývá v těchto případech dlouhodobější a intenzivnější. V případě zprávy o spolupráci s klientem je tomu naopak – je to rychlejší forma spolupráce, méně obsáhlá a využívá se u méně závažných trestných činů.²⁷

Zpráva před rozhodnutím mapuje pro další účely trestního řízení potřebné informace k osobě obviněného a jeho rodinnému a sociálnímu zázemí. Taktéž informuje o stanovisku poškozeného k věci. Pracovník PMS na základě zjištěných informací a vyhodnocení rizik navrhuje další postup spolupráce s klientem a případně formu přiměřených povinností a omezení (např. výkon trestu obecně prospěšných prací aj.).

2.3.2 Probační činnosti

Slovo probace pochází z latiny – znamená zkoušení, ověřování. Dle 2 § odst. 1 zákona o PMS se probací rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným,

²⁶ Tamtéž

²⁷ Štern Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 60

obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Probační dohled ukládá obviněnému nebo odsouzenému, pokud státní zástupce nebo soudce považuje za účelné sledovat po určitou dobu chování dotyčné osoby a uloží mu obvykle i přiměřené omezení nebo povinnost (např. zdržet se her na hracích automatech, podrobit se léčbě závislosti na omamných a psychotropních látkách, které není ochranným léčením). Probační a mediační služba poté zajišťuje výkon dohledu a během zkušební doby jednak kontroluje vedení řádného života klienta, plnění uložených přiměřených povinností a omezení, ale poskytuje mu také nezbytnou pomoc při řešení otázek, na které klient svými silami nestačí, popř. poskytuje kontakty na organizace, které mohou klientovi pomoci (při hledání bydlení, zaměstnání apod.). Probační úředník motivuje klienta k řešení problémů souvisejících s trestnou činností (včetně náhrady škody a urovnání konfliktů s poškozeným), pomáhá klientovi vytvářet podmínky pro reintegraci do společnosti. Dohled probíhá zejména formou osobních konzultací pracovníka PMS s klientem.²⁸

Důležitou pozici zde má tzv. probační plán. Je to klíčový dokument, který obsahuje jednotlivé kroky směřující k vedení řádného života. Každý krok je měřitelný a plní se v dohodnutých termínech. Při tvorbě probačního plánu je nutno vycházet z rozhodnutí soudu a uložených povinností a omezení vymezených v 48 § odst. 4 trestním zákoníku:

- Podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace.
- Podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy.
- Podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona.

²⁸ PMS - Probační a mediační služba [online]. 2002 [cit. 2011-01-12]. Probace. Dostupné z WWW: <<https://www.pmscr.cz/probace-dohled-nad-podminene-odsouzenymi/>>.

- Podrobit se vhodným programům psychologického poradenství.
- Zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami.
- Zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob.
- Zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek.
- Uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku.
- Veřejně se osobně omluvit poškozenému.
- Poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Navíc pachatel, na kterého byl uložen dohled, je povinen dle 51 § trestního zákoníku:

- Spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plín dohledu.
- Dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu probační úředník stanoví.
- Informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem.
- Umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Parole je pojem z francouzského *je donn ma parole* – dávám své slovo (volně přeloženo).²⁹ Tento pojem se používá pro situaci, kdy je pachatel z vězení propuštěn, za stanovených podmínek, na svobodu. Prvním předpokladem je polepšení pachatele. Druhým výkon části trestu - o podmíněné propuštění může požádat každý po vykonání poloviny uloženého trestu. Výjimkou tvoří zvláště nebezpeční pachatele, uvedení v 88 § odst. 4 a 5 trestního zákoníku, kteří mohou požádat o podmíněné propuštění až po vykonání dvou třetin trestu. S novým trestním zákoníkem je navíc možné podmíněné propuštění ještě před uplynutí poloviny trestu u přečinů.³⁰ V takové situaci soud udělí

²⁹ Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 103

³⁰ Přečinem je každý nedbalostní trestní čin a úmyslné trestné činy s maximální sazbou odnětí svobody pěti let.

nutně jednu ze tří povinností, které jsou svým obsahem obdobou jiných alternativních opatření:

- Zdržovat se v určené době a ve dnech pracovního klidu doma
- Vykonat práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí
- Složit určenou částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu

Při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu na jeden rok až sedm let, zkušební doba počíná podmíněným propuštěním odsouzeného na svobodu. Soud může zároveň vyslovit nad pachatelem dohled.

Úkolem PMS je příprava podkladů pro rozhodnutí soudu o žádosti o podmíněné propuštění. Shromáždí všechny dostupné informace a vyhodnotí rizika a potřeby v souvislosti s návratem odsouzeného na svobodu. Na základě toho pak probační pracovník soudu doporučí nebo nedoporučí podmíněné propuštění odsouzeného. Může také soudu navrhnout stanovení podmínek podmíněného propuštění – např. uložení dohledu nad podmíněně propuštěným či uložení povinnosti absolvovat rekvalifikační program.

2.3.2 Mladiství a děti

Mladistvým pachatelem je ten, kdo v době spáchání provinění³¹ dovršil 15. rok let a nepřekročil 18. rok svého věku. Dítě je ten, kdo v případě spáchání činu jinak trestného nepřekročil 15. rok svého věku. Práce s nimi tvoří specifickou oblast činnosti Probační a mediační služby. Na jednotlivých střediscích PMS působí specialisté na práci s mládeží, kteří se věnují této sále rozsáhlejší agendě. Pracovníci PMS zajišťují dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže jak výkon mnoha výchovných a trestních opatření, zejména dohledu probačního úředníka a společensky prospěšné činnosti – ale zejména usilují o co nejrychlejší vstup do případů. Už v rámci

³¹ Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění. V případě dětí pod 15 let se nazývá čin jinak trestný.

přípravného řízení nabízí spolupráci mladistvým pachatelům, jejich rodinám a poškozeným, která spočívající zejména v mimosoudním řešení situace (mediaci), nabídce vhodných programů pro mladistvého a jiných výchovných opatření, která lze se souhlasem mladistvého uložit už v rámci přípravného řízení. Cílem je posílit výchovné působení na mladistvého pachatele tak, aby se do budoucna zdržel dalšího protiprávního jednání. Výsledek této činnosti je poté zohledněn i v dalším průběhu řízení. Pokud je to možné vzhledem k povaze případu, upřednostňuje se tzv. odklon od standardního trestního řízení.³² Urovnání konfliktu, rychlá intervence, náhrada škody poškozenému, opatření, které je zvoleno účelně a odpovídá situaci mladistvého – to jsou cíle činnosti PMS v této oblasti. Na jednotlivá střediska PMS se může obrátit jak samotný mladistvý, jeho zákonní zástupci tak i poškozený.³³

Činnosti pracovníka jsou podobné, jako u jiných oblastí PMS. Dají se rozdělit na činnosti v přípravném řízení a řízení před soudem a činnosti ve vykonávacím řízení.

Činnosti v přípravném řízení a řízení před soudem:³⁴

- Příprava podkladů – písemné zprávy o poměrech a aktuální životní situaci mladistvého, návrh na využití odklonu v trestním řízení, apod.
- Jednání s kurátory, pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školami, středisky výchovné péče.
- Zprostředkování kontaktu na jiné odborné služby (psycholog, pedagogicko-psychologická poradna).
- Zprostředkování společného jednání s poškozenými – mediace mezi obětí a pachatelem a jednání o poskytování pomoci poškozeným.
- Jednání o náhradě škody.
- Předjednání a volba vhodného opatření – např. společensky prospěšná činnost.

³² Alternativa ke klasickému trestnímu řízení – věc bude projednána mimo hlavní líčení. Viz. zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, § 307-314

³³ PMS - Probační a mediační služba [online]. 2002 [cit. 2011-01-21]. Propace. Dostupné z WWW: <<https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>>.

³⁴ Štern Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Propace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 131-132

Činnosti ve vykonávacím řízení:

- Výkon dohledu pracovníka – sledování chování mladistvého v jeho rodině, výchovné působení rodičů, kontrola dodržování uloženého probačního programu, výchovných povinností a omezení, dohled nad uloženými trestními opatřeními, apod.
- Vypracování zprávy o průběhu dohledu.
- Zprostředkování kontaktu na jiné odborné služby (psycholog, kontaktní centra)
- Spolupráce s kurátory. Pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, školami, středisky výchovné péče, apod.
- Spolupráce s rodinou mladistvého.

Mezi možná opatření, vynášené soudy pro mládež mladistvým, řadíme dle zákona č. 213/2003 Sb. do tří skupin – Výchovná opatření, Ochranná opatření a Trestní opatření.

Výchovná opatření:

- Dohled pracovníka
- Probační program – akreditované programy ministerstvem spravedlnosti. Jsou specializované na určitou cílovou skupinu – např. drogově závislí.
- Výchovné povinnosti – bydlení s rodiči, kteří jsou odpovědní za jeho výchovu, náhrady škody, léčení závislosti na návykových látkách, společensky prospěšná činnost, program sociálního výcviku, apod.
- Výchovná omezení – zákaz vstupu na určité akce nebo do určitých zařízení, kontakt s určitými osobami, zákaz hraní hazardních her, užívání návykových látek, apod.
- Napomenutí s výstrahou

Ochranná opatření - jejich účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými.

- Ochranné léčení
- Zabezpečovací detence
- Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty
- Ochranná výchova

Trestní opatření

- Obecně prospěšné práce
- Pěněžitá opatření včetně varianty s odkladem jeho výkonu
- Propadnutí věci či jiné majetkové hodnoty
- Zákaz činnosti
- Vyhoštění
- Domácí vězení – PMS v přípravném řízení zjišťuje, zda je uložení vhodné vzhledem k osobní, rodinné, sociální a bytové situaci.
- Zákaz vstupu na sportovní, kulturní
- Odnětí svobody včetně variant s odkladem na zkušební dobu a dohledem.
- Odnětí svobody nepodmíněné

V případě dětí mladších 15 let je, zpravidla na základě pedagogicko-psychologického vyšetření, uloženo jedno opatření k nápravě uvedených v 93 § 1 odst. zákona č. 218/2003.

- Výchovná povinnost
- Výchovné omezení
- Napomenutí s výstrahou
- Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče.
- Dohled pracovníka
- Ochranná výchova.

3. Alternativní tresty

3.1 Vývoj v české legislativě

Přelom 80 a 90 let minulého století byl nejen znamením změnami politickými. Ruku v ruce s nimi bylo potřeba změnit tehdejší právní systém, včetně práva trestního, které upravoval zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. Z hlediska alternativních trestů byla důležitá druhá novela č. 175/1990 Sb. Byl zrušen trest nápravného opatření, který byl do té doby nejčastěji ukládaný trest po trestu odnětí svobody.³⁵ Důležitou roli hrálo posílení peněžitého trestu, spočívající v podstatném rozšíření možností jeho užívání možnosti ukládat jej i za nedbalostní trestné činy. Došlo také k navýšení horní hranice sazby zákazu činnosti z 5ti na 10 let. Peněžitého trest se dále týká novela č. 290/1993 Sb., která upravila jeho maximální výši z 1 mil. Kčs na 5 mil. Kč.

Ve vývoji alternativních trestů je ovšem velmi důležitá novela č. 152/1995 Sb., která zavedla v našem prostředí nový alternativní trest obecně prospěšných prací. Taktéž je důležitá následující novela č. 253/1997 Sb., která zavedla prvky probace do české práva. V případě alternativního trestu se jedná o podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Novela taktéž obsahovala demonstrativní výčet přiměřených omezení a povinností vztahujících se k tomuto trestu. Změna nastala i u trestu vyhoštění, který mohl být již stanoven i na dobu určitou. Další novela č. 253/2006 Sb. upravila trest propadnutí věci, kde umožnila také propadnutí jiné majetkové hodnoty, popř. náhradní hodnoty.³⁶

Velká změna se ovšem udála s příchodem trestního zákoníku, resp. zákona č. 40/2009 Sb., který alternativní tresty rozšířil o dva nové – domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Některé tresty byly upraveny, např. peněžitý trest, kde se změnil způsob výpočtu trestu nebo trest obecně prospěšných prací, kde byla snížena horní sazba o 100 hodin ze 400 na 300. Také byl u něj upraven

35 Nečada, Václav. PŘEHLED NOVEL TRESTNÍCH KODEXŮ : v období listopadu 1989 do konce roku 1999 [online]. Praha : IKSP, 2000, s. 15

36 Tamtéž, s. 17

výpočet náhradního trestu odnětí svobody, konkrétně 1 den za každou neodpracovanou hodinu.

3.2 Druhy Alternativních trestů

3.2.1 Domácí vězení

Alternativní trest domácího vězení je druhý nepřísnější trest po trestu odnětí svobody. Jedním ze zřejmých důvodů zavedení tohoto trestu je snaha ulehčit přeplněným českým věznicím. V legislativě České Republiky byl nově zaveden v roce 2009, nicméně v českých zemích není úplnou novinkou, byť jeho dnešní podoba je odlišná. Již v roce 1852 byl zákonem č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích ustanoven jako alternativa k vězení prvního stupně, když trestanec byl jinak bezúhonné pověsti a když by si při vzdálení od svého příbytku nemohl hledět svého úřadu, svého obchodu, nebo svého výdělků. Odsouzený se zavázal, že se nevzdálí z domu. V některých případech postačil slib, jindy však byla postavena k domu stráž. V případě nedodržení závazku musel zbytek trestu vykonat ve věznici. Tento trest byl zrušen až zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon.³⁷

Dle trestního zákoníku trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin., nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení. V takovém případě soud musí přesně stanovit, v jakých dnech a hodinách se musí odsouzenec zdržovat v určeném obydlí. Soud taktéž může povolit návštěvy bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a volna.

Tento trest může být soudem uložen až na dvě léta, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to v popřípadě i vedle jiného trestu. Nutný je taktéž

³⁷ Kalvodová, Věra. Domácí vězení - jedna z možných alternativ odnětí svobody?. In Days of Public Law. Brno : Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2007. ISBN 978-80-210-4430-2, s. 678-684. Brno.

písemný slib, že se pachatel ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost. Zpravidla jsou soudem uložena i přiměřená omezení nebo povinnosti směřující k tomu, aby dotyčný vedl řádný život. Nejčastěji je uložena povinnost uhradit způsobenou škodu. Tyto omezení a povinnosti mohou navrhopvat pracovníci PMS, kteří taktéž zjišťují důležité okolnosti pro uložení trestu (bytové, sociální poměry). Taktéž PMS provádí kontrolu dodržování domácího vězení a stanovených omezení a povinností provádí formou namátkových kontrol. Odsouzený je povinen pustit pracovníka do svého obydlí. Současně pracovníci pomáhají odsouzenému při řešení jeho osobních problémů formou odborné pomoci a poradenství. Pracovníci udržují kontakt s rodinou odsouzeného nebo soc.prostředím, kde se odsouzený zdržuje, čímž se snaží snížit pravděpodobnost nevhodného chování a zamezit novému trestnému činu. O průběhu trestu informují soud a v případě zjištěného maření výkonu trestu navrhují soudu náhradní trest odnětí svobody až na 1 rok.³⁸ Je ovšem otázka, nakolik je tato kontrola účinná. Efektivnější formu představuje elektronický monitoring, nicméně jeho zavedení bude jistě nákladné. Navíc se objevují problémy s vypsanými tendry a ochotou ministerstva investovat do elektronického monitoringu z důvodu nízkého počtu uložených trestů domácího vězení.³⁹ Otázkou však zůstává, zda právě nepřítomnost elektronického monitoringu nezdržuje soudce od ukládání tohoto trestu.

Podle ustanovení § 105 trestního zákoníku soud zahradí odsouzení, vedl-li odsouzený po výkonu trestu řádný život nejméně po dobu jednoho roku. Na mladistvé pachatele je hleděno jako na neodsouzené po vykonání trestu či po jeho odpuštění.⁴⁰

3.2.2 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Trest podmíněného odsouzení k byl v českých zemích zaveden poprvé zákonem č. 562/1919 Sb., trest se však netýkal jen odnětí svobody, ale i peněžitého trestu.⁴¹ Dnes

³⁸ Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 157

³⁹ Wirnitzer, Jan. Domácích vězňů bylo jen 113 za rok. Náramky prý nejsou nutné. *IDNES* [online]. 20. ledna 2011, [cit. 2011-02-07]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/domacich-veznu-bylo-jen-113-za-rok-naramky-pry-nejsou-nutne-pmg/domaci.asp?c=A110120_113829_domaci_jw>.

⁴⁰ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 375

patří podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody k nejčastější formě alternativních trestů.⁴² Upravuje jej § 81 až § 86 trestního zákoníku. Týká se přečinů se sazbou do tří let a uděluje se za předpokladu, že vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu. V případě, že je nutno pachatele zvýšeně sledovat a kontrolovat chování, může soud navíc stanovit dle § 84 trestního zákoníku dohled.

Podmíněné odsouzení vychází z předpokladu, že už samo trestní stíhání pachatele, negativní zhodnocení jeho osoby a jeho činu a hrozba možného výkonu trestu mohou mít samy o sobě z hlediska prevence stejné účinky, jako má jen trest odnětí svobody.⁴³ Než soud uloží podmíněné odsouzení, musí zevrubně zkoumat konkrétní okolnosti pachatelovy osoby a jeho činu. Je nutné se zabývat zejména skutečností, zda se pachatel nedopustil trestného činu opětovně. Soudní praxe nevylučuje možnost dosáhnout účelu trestu uložením trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu ani u recidivního. Při hodnocení pachatele recidivisty je nutné zhodnotit zejména povahu a závažnost trestného činu, pro který byl již před tím pachatel trestán, časový odstup od předchozího odsouzení, celkový způsob života pachatele a pohnutku posuzovaného trestného činu.⁴⁴

Podmíněné odsouzení znamená, že soud vynese rozsudek a uloží trest odnětí svobody, nicméně promine jeho výkon pod podmínkou, že se odsouzený bude ve stanovené zkušební době chovat řádně a vyhoví uložených podmínkám. Zkušební dobu soud může stanovit na jeden až pět let a počíná právní mocí rozsudku. Obdobně jako u ostatních trestů soud může uložit přiměřená omezení a povinnosti uvedené v § 48 trestního zákoníku (viz kapitola Probační a mediační služba ČR, probační dohled). V případě pachatelů věku blízkému mladistvým může soud taktéž uložit navíc výchovná opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Jestliže podmíněně odsouzený, ohledně něhož byl vysloven dohled, vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se

⁴¹ Vlček, Eduard. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. Brno : Masarykova Univerzita, 2006, s. 40

⁴² Za rok 2009 bylo odsouzeno 73 787 osob, z toho 41 686 k trestu odnětí svobody podmíněně odloženému – roční statistiky ČSU, příloha.

⁴³ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 276.

⁴⁴ Tamtéž, s. 280.

osvědčil; jinak rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se trest vykoná. Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, a:

- stanovit nad odsouzeným další povinnosti v rámci uloženého dohledu,
- přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v § 85 odst. 1
- stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Pokud soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby nerozhodne podle odst. 1 bez přičinění odsouzeného, má se za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil. Pak se na něj hledí jako by nebyl souzen.

3.2.3 Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací (dále již jen OPP) umožňují pachateli méně závažné trestné činnosti odčinit trestné jednání prací k obecně prospěšným účelům. Dle § 62 odst. 3 trestního zákoníku mezi tyto činnosti řadíme údržbu veřejných prostranství, úklid a údržbu veřejných budov a komunikací, nebo jiné činnosti prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného.

Trest může být udělen v rozsahu 50 až 300 hodin Dle § 62 odst. 2 soud zpravidla neudělí tento trest pachateli, kterému byl trest OPP přeměněn na trest odnětí svobody. Toto ustanovení by mělo zkvalitnit výběr vhodných pachatelů pro uložení tohoto trestu, neboť v praxi soudy ukládali tento trest i recidivistům. To vedlo pachatele až k laxnímu přístupu k tomu trestu, z čehož pramení problémy spojené s nízkou

vykonatelností trestu a následně pak potenciální zdrženlivost soudů při přeměně trestu OPP v trest odnětí svobody.⁴⁵

I zde může soud uložit přiměřená omezení a povinnosti. Navíc, jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit též některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

Obecně prospěšné práce je odsouzený povinen vykonat osobně ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Do této doby se nezapočítává doba, po kterou odsouzený:

- Nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky,
- Byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody.

Dnes již neplatí bod c) ze starého trestního zákona, který do této doby zahrnoval pobyt v cizině.

Pokud odsouzený během výkonu trestu vede řádný život, plní uložená omezení a povinnosti, pak je na něj po skončení popř. upuštění trestu hleděno jako by nebyl odsouzen. V opačném případě je trest změněn na trest odnětí svobody, každá jeho započatá hodina znamená jeden den pobytu ve vězení.

Pracovník PMS zajišťuje koordinaci činností soudu, poskytovatele OPP, obviněného, popř. spolupráci s poškozeným. Má za úkol zjistit stanovisku odsouzeného k uložení trestu OPP a vyhodnotit rizika pro uložení tohoto trestu. Pracovník je garantem zajištění výkonu trestu OPP, navrhuje místa výkonu, sleduje průběh výkonu a informuje o něm soud.⁴⁶

⁴⁵ Kuchta, Josef. Trest obecně prospěšných prací - přítomnost a budoucnost. In Days of public. Brno : Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2007. ISBN 978-80-210-4430-2, s. 105-114. Brno.

⁴⁶ Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 91

3.2.4 Propadnutí majetku

Propadnutí majetku je nejpřísnější majetková sankce. Upravuje jej § 66 trestního zákoníku. Představuje výjimku z ústavní ochrany nedotknutelnosti majetku vyplývající z 11. článku Listiny základních práv a svobod (dále již Listiny).⁴⁷ Bývá ukládán u výjimečných trestů nebo za zvlášť závažné zločiny, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Může být uložen samostatně v případě, že zákon uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a k osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Dle § 53 nemůže být tento trest udělen vedle peněžitého trestu.

Trest propadnutí majetku lze uložit buď tak, že postihuje veškerý majetek pachatele nebo tu jeho část, kterou soud určí. Propadnutí majetku se však nevztahuje na prostředky nebo věci, které jsou nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. Majetkem se rozumí souhrn všech majetkových hodnot, kterými jsou věci, pohledávky a jiná práva a penězi ocenitelné hodnoty. Trest propadnutí majetku se nevztahuje na věci, které pachatel nabyl po nabytí právní moci příslušného rozsudku.⁴⁸ Propadlý majetek připadá státu. U tohoto trestu nenastává fikce neodsouzení, ale zahazuje se dle § 105 trestního zákoníku, pokud odsouzený žije řádným životem nejméně po jeden rok

3.2.5 Peněžitý trest

Peněžitý trest patří mezi významnou alternativu krátkodobých trestů odnětí svobody. Upravuje ho § 67 až 69 trestního zákoníku. Přes jeho zřejmou majetkovou podstatu není určen jen pro postih majetkových činů, nicméně limitujícím problémem při jeho užívání je skutečnost, že nepostihuje jen osobu pachatele, ale i jeho rodinu a osoby, vůči nimž má pachatel závazky, tedy i poškozeného.⁴⁹ Dalším negativním rysem

⁴⁷ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 381

⁴⁸ Tamtéž, s. 381

⁴⁹ Tamtéž, s. 383

je intenzivní závislost a citelnost na majetkových poměrech pachatele, které se mohou velmi lišit u různých osob.⁵⁰

Peněžité trest může být uložen jak samostatný, tak vedlejší trest. Jeho výměra je stanovena ve formě tzv. denních pokut. Jejich podstatou je vyjádření povahy a závažnosti činu počtem denních sazeb. Za každý den musí být uhrazena určitá peněžní částka stanovená na základě hodnocení majetkových poměrů pachatele, především jeho čistého příjmu. Nicméně systém denních pokut neznamena, že pachatel bude splácet řadu menších částek, ale slouží jako způsob výpočtu celkové částky. Ze zákona je stanoven minimální počet denních sazeb na 20 a maximálně na 730 denních sazeb. Denní sazba je stanovena od 100 do 50 000 Kč, což znamená maximální výměru 36,5 mil. Kč.⁵¹ V případě, že nelze očekávat od pachatele dle jeho osobních a majetkových poměrů okamžité splacení částky, může soud stanovit přiměřené měsíční splátky. Taktéž soud tento trest neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný. Soud taktéž stanoví náhradní trest odnětí svobody až na 4 léta pro případ, že by nebyl peněžité trest vykonán ve stanovené lhůtě. Náhradní trest nesmí však ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby.

Dle § 344, odst. 1 zákona č.141/1961 Sb., o trestním řízení soudním může soud upustit od výkonu peněžitého trestu nebo jeho zbytku, jestliže se odsouzený v důsledku okolností na jeho vůli nezávislých stal dlouhodobě neschopným peněžité trest zaplatit nebo by výkonem trestu byla vážně ohrožena výživa nebo výchova osoby, o jejíž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat.

Dle § 69 odst. 2 trestního zákoníku je na pachatele přečinů z nedbalosti po vykonání trestu hleděno jako na neodsouzené. U úmyslných trestných činů trest zhlazuje soud dle § 105 trestního zákoníku.

3.2.6 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Již z názvu vyznívá, že propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty také patří mezi tresty majetkové. Upravují je § 70 až 72 trestního zákoníku. Tento trest bývá spíše

⁵⁰ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 339

⁵¹ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 383

ukládán vedle jiných trestů⁵², ale dle § 72 trestního zákona může být udělen i jako samostatný trest, pokud to zákon v daném případě dovoluje a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Jeho hlavním účelem je zneškodnit věc či jinou majetkovou hodnotu, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestné činnosti, ztížit pachateli podmínky pro páčání dalších trestných činů a v neposlední řadě odejmout pachateli prospěch z trestné činnosti. Trest tedy spočívá v odnětí vlastnického či jiného majetkového práva odsouzeného, které přechází na stát.⁵³ Ze § 70 odst. 2 vyplývá, že věc může propadnout jen tehdy, pokud ji vlastní jen pachatel.

Věcí se zabývá § 134 odst. 1 a rozumí se jí jako ovladatelný hmotný předmět, který slouží potřebám lidí a může být předmětem vlastnictví. Rozumí se tím i ovladatelná přírodní síla. Ustanovení o věcech se vztahují i na živá zvířata, zpracované oddělené části lidského těla, peněžní prostředky na účtu a na cenné papíry, nevyplývá-li z jednotlivých ustanovení trestního zákona něco jiného. Jinou majetkovou hodnotou se rozumí majetkové právo nebo jiná penězi ocenitelná hodnota, která není věcí a nevztahují se na ni ustanovení o věcech podle odstavce 1.

Soud může uložit trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty:

- a) které bylo užito k spáčání trestného činu
- b) která byla k spáčání trestného činu určena
- c) kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj
- d) kterou pachatel, byť jen zčásti, nabyl za věc nebo jinou majetkovou hodnotu uvedenou pod písmenem c), pokud hodnota věci nebo jiné majetkové hodnoty uvedené pod písmenem c) není ve vztahu k hodnotě nabyté věci nebo jiné majetkové hodnoty zanedbatelná.

§ 70 odst. 4 trestního zákoníku zakazuje zcizení propadlé věci nebo jiné majetkové hodnoty před tím, než rozhodnutí nabude právní mocí. Toto ustanovení zahrnuje i zákaz jiných dispozic směřujících ke zmaření trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Pokud je věc před rozhodnutím zničena či jinak znehodnocena,

⁵² Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 350

⁵³ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 384

soud může uložit propadnutí náhradní hodnoty. Zahlazení trestu opět upravuje § 105 trestního zákoníku.

3.2.7 Zákaz činnosti

Upravuje jej § 73 a 74 trestního zákoníku. Trest zákazu činnosti patří k těm druhům trestů, které mají přímo zabránit v dalším páčání trestné činnosti, neboť jeho smyslem je dočasně vyřadit pachatele z možnosti zastávat a vykonávat určité zaměstnání, povolání nebo funkci nebo vykonávat činnosti, k nimž je zapotřebí zvláštního povolení nebo jejichž výkon upravují zvláštní předpisy. Tyto aktivity vyžadují určitou morální a odbornou způsobilost, které pachatel zneužil nebo využil k spáchání trestné činnosti.⁵⁴ Je možné také tento trest udělit pachateli, které podobné oprávnění nevlastnil. V takovém případě toto povolení po dobu trestu nebude moci získat.⁵⁵

Trest zákazu činnosti v sobě může mít i výrazný účinek generální prevence, neboť při postihu pachatelů zastávajících veřejné funkce nebo vykonávajících profese, jejichž řádný výkon je založen na důvěře veřejnosti (typickým příkladem je lékař nebo pracovník banky) hrozí jeho uložení skončení dosavadní profesní kariéry.⁵⁶

Trest zákazu činnosti je udělován na jeden rok až 10 let. Pokud je udělen samostatně, musí trestní zákoník jeho udělení u spáchaného trestního činu umožňovat. Jde např. o zákaz řízení motorových vozidel. Po výkonu trestu je na pachatele hleděno jako by nebyl odsouzen. Pokud pachatel nedodrží zákaz činnosti, je na to pohlíženo dle § 337 trestního zákoníku jako na maření úředního rozhodnutí a vykázání a může mu být uložen trest odnětí svobody až na 3 léta.

⁵⁴ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 353

⁵⁵ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 387

⁵⁶ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 354

3.2.8 Zákaz pobytu

Trest zákazu pobytu upravuje § 75 trestního zákoníku. Je to jeden z trestů omezujících svobodu pohybu a pobytu, kterou jinak zaručuje Listina ve článku 14. Podle odst. 3 tohoto článku mohou být tyto svobody mohou omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody.

Jeho podstatou je omezení pobytu odsouzeného na určeném místě či obvodě po dobu výkonu trestu. Bezprostředním účelem je odstranit pachatele z prostředí, s nímž souvisela jeho trestná činnost a které by případně mohlo ovlivnit či usnadnit páčání nových trestních činů.⁵⁷ Dle § 350 trestního řádu je k přechodnému pobytu v nutné osobní záležitosti zapotřebí povolení policie. Zákaz pobytu nelze uložit zákaz pobytu na místě trvalého bydliště.

Tento trest je možno uložit samostatně za trestný čin, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřevyšuje tři léta, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Výměra trestu činí 1 až 10 let. I zde může soud uložit přiměřená omezení a povinnosti, popř. výchovná opatření u mladistvých.

Dle § 75 odst. 5 se do výkonu trestu zákazu pobytu nezapočítává doba výkonu trestu odnětí svobody. Dle § 350a trestního řádu se navíc do výkonu trestu nezapočítává doba činné vojenské služby. Pokud tuto dobu odsouzený řádně odslouží a nespáchá žádný trestní čin, soud od výkonu trestu či jeho zbylé doby upustí. V ostatních případech se tento trest opět zahlazuje dle § 105 trestního zákoníku.

3.2.9 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je novinkou v našem prostředí, který vyjadřuje reakci společnosti na problémové fotbalové fanoušky, ale i jiné pachatele trestné činnosti v souvislosti s konáním specifických

⁵⁷ Tamtéž, s. 359

sportovních, kulturních a jiných akcí. Inspirací pro zavedení tohoto trestu byla např. situace ve Velké Británii, kde hlavně v 70. a 80. letech docházelo k silným projevům agrese a násilí na fotbalových stadionech vedoucích k právní úpravě, která umožnila soudům zakázat vstup na fotbalová utkání.⁵⁸

Tento trest upravuje § 76 a 77 trestního zákoníku. Spočívá v uložení zákazu účasti na vybraných sportovních, kulturních a společenských akcích až na 10 let, dopustí-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce. Do této doby se nepočítá doba výkonu trestu odnětí svobody.

Odsouzený je při výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví, zejména postupovat podle stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství, a považuje-li to probační úředník za potřebné, dostavovat se podle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie České republiky.

Dle § 90 trestního zákoníku může soud po uplynutí poloviny trestu podmíněčně upustit od výkonu zbytku trestu, pokud odsouzený zároveň prokázal způsobem života, že dalšího výkonu není třeba anebo jestliže soud přijme záruku jiné osoby za dovršení nápravy odsouzeného. Zahlazení probíhá opět podle § 105 trestního zákoníku po jednom roce řádného života odsouzeného.. Pokud odsouzený navštíví některou ze stanovených akcí, popř. nespolupracuje-li s probačním úředníkem bez závažného důvodu, spáchá tak trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání a vystavuje se tak riziku uložení trestu odnětí svobody až na tři roky.

3.2.10 Vyhoštění cizinců

Účelem trestu vyhoštění je zabránit cizincům v dalším páchání trestné činnosti na území České republiky. Vyhoštěním se rozumí odnětí práva cizince k dalšímu pobytu na území České republiky a jeho fyzické přemístění do jiného státu.⁵⁹ Tento trest

⁵⁸ Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. Praha : Portál, 2010, s. 160

⁵⁹ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 391

se týká pouze cizinců, neboť dle čl. 14 Listiny nemohou být občané České republiky nuceni k opuštění republiky. Tento článek v odst. 5 dále stanovuje, že je cizince možné vyhostit jen za podmínek stanovených zákonem, konkrétně § 80 trestního zákoníku.

Základním předpokladem k uložení trestu vyhoštění je, aby trest vyžadovala bezpečnost lidí, majetku nebo jiný obecný zájem. Tento trest nemůže být uložen dle § 53 odst. 1 vedle trestu zákazu pobytu. Ovšem z logiky vyplývá, že by nebylo vhodné jej ukládat i vedle dalších alternativních trestů, jako jsou obecně prospěšné práce nebo zákazu činnosti.

Trest se uděluje na dobu 1 až 10 let nebo na dobu neurčitou. Při stanovení výměry se hledí na kritéria určená v § 80 odst. 2, což jsou povaha a závažnost spáchaného trestného činu, možnost nápravy a poměry pachatele a stupeň ohrožení bezpečnosti lidí, majetku nebo jiného obecného zájmu. V případě nerespektování tohoto trestu spáchá odsouzený trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání a vystavuje se riziku uložení trestu odnětí svobody až na tři léta. Zahlazení probíhá dle § 105 po 3 letech, ale jen v případě trestu vyhoštění na dobu určitou.

3.3 Srovnání s některými západoevropskými zeměmi

Tzv. community service, tedy obecně prospěšné práce, fungují v řadě států Evropy již více jak 25 let.⁶⁰ Smysl je ve všech případech stejný – odsouzení pachatele k neplacené práci ve prospěch společnosti. Rozsah této práce se samozřejmě stát od státu liší. Ve Velké Británii a Walesu lze uložit od 40 do 300 hodin.⁶¹ Ve Francii jde o 40 až 240 hodin práce a trestají se drobné trestné činy a přestupky. Pachatelé pomáhají sdružením nebo místním službám. V Německu se tento trest využívá jako alternativa k odnětí svobody při nezaplacení pokuty. O organizaci výkonu trestu se tradičně starají tamní obdoby probační služby.⁶²

Taktéž odložení trestu odnětí svobody s případnými uloženými podmínkami funguje v řadě zemí Evropy. V Německu je odložení možné u trestů odnětí svobody do

⁶⁰ ZDOKONALOVÁNÍ IMPLEMENTACE EVROPSKÝCH PRAVIDEL O ALTERNATIVNÍCH TRESTECH [online]. Praha : IKSP, 2003. s. 17.

⁶¹ Directgov [online]. 2009 [cit. 2011-02-22]. Community sentencing. Dostupné z WWW: <http://www.direct.gov.uk/en/CrimeJusticeAndTheLaw/PrisonAndProbation/DG_070333>.

⁶² ZDOKONALOVÁNÍ IMPLEMENTACE EVROPSKÝCH PRAVIDEL O ALTERNATIVNÍCH TRESTECH [online]. Praha : IKSP, 2003. s. 17.

dvou let za obdobných podmínek, jako u nás – tedy, že se pachatel nedopustí dalšího trestného činu a nejsou dány ani jiné důvody, které by odložení trestu bránily. Současně soud uloží odsouzenému podmínky (např. peněžní pokutu) či pokyny a svěří jej na zkušební dobu dohledu probačního úředníka. V případě Francie je možno udělit podmíněný trest na 5 let za předpokladu, že odsouzený nebyl potrestán v předchozích 5ti letech trestem odnětí svobody. Netýká se jen trestu odnětí svobody, ale i peněžních trestů.⁶³ V případě Velké Británie je situace složitější – existují zde tři varianty podmíněného odsouzení. První varianta je klasické podmíněné odsouzení na 6 měsíců až 2 roky. V druhé variantě, v tzv. přerušném uvěznění je odsouzený prvně uvězněn od 14ti do 90ti dní a poté již vykoná klasické podmíněné odsouzení. Třetí varianta, tzv. custody plus je pachatel odsouzen na 2 až 13 dní a poté je pachatel obvykle propuštěn do domácího vězení.⁶⁴

Peněžní trest se ve Velké Británii uděluje dle jednotlivých trestů po uvážení finanční situace odsouzeného.⁶⁵ V Německu je systém podobný našemu – platí se formou denních pokut se sazbou 30 euro za den. V případě neuhrazení trestu je uložen náhradní trest odnětí svobody. I zde odpovídá jedna denní sazba jednomu dni odnětí svobody. Jak jsem již psal výše, v některých spolkových zemích je možné nahradit trest odnětí svobody obecně prospěšnými pracemi.⁶⁶

⁶³ Tamtéž, s. 17

⁶⁴ Žiak, Martin. Alternativní tresty k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v užším pojetí. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita. s. 113-114

⁶⁵ Tamtéž, s. 111

⁶⁶ Jehle, Jörg-Martin. TRESTNÍ JUSTICE V NĚMECKU : Fakta a čísla. Praha : IKSP, 2006. 88 s.

4. Výzkumná část

4.1 Cíl výzkumu

Výzkumná část práce je věnována životním příběhům lidí odsouzených k alternativním trestům. Za tímto výzkumem stojí snaha o zjištění vnímání uloženého alternativního trestu u výběrového vzorku.

4.2 Metodologie výzkumu

Výzkum v práci je formou kvalitativního výzkumu, který bychom mohli definovat jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.“⁶⁷ Jako výzkumné otázky byly stanoveny:

- Jak jednotliví odsouzení vnímají spáchaný trestný čin, jim udělený trest a dosavadní průběh výkonu trestu?
- Jak přijímá výkon trestu jejich blízké soc.prostředí?

Pro sběr dat byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. Stanovil jsem si základní strukturu informací, které jsem chtěl získat:

- Spáchaný trestný čin
- Uložený trest, vnímání uloženého trestu klientem
- Průběh uloženého trestu, vnímání výkonu trestu a spolupráce s PMS odsouzeným
- Reakce rodiny nebo blízkého sociálního okolí na trest a výkon trestu.

⁶⁷ Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace. Praha : Portal, 2005. s. 50

Rozhovor se tedy skládal z otázek, které měly za úkol zajistit tyto informace. Podle průběhu rozhovoru byly případně pokládány doplňující otázky.

Výběrového vzorku tvořilo pět klientů středisek Probační a mediační služby ČR v Kolíně a Chrudimi. Samotné klienty středisek jsem si nevybíral, ale byl mně probačními pracovníky doporučen, dle harmonogramu konzultací, vhodný den pro návštěvu střediska. Problémem byla určitá nedůslednost klientů s docházením na sjednané konzultace – často nepřicházeli a pak se omlouvali např. návštěvou lékaře, apod. Během rozhovoru jsem se také potýkal s problémem slovní zásoby klientů, místy nevěděli, jak na moji otázku srozumitelně odpovědět.

Samotný rozhovor probíhal ve většinu případů v prostorech PMS Kolín a Chrudim, kde probíhali samotné konzultace. Rozhovor byl nahráván se souhlasem tázaných na diktafon. Jména byly pozměněny z důvodu zachování anonymity. Ze stejného důvodu neuvádím přesný věk, jen přibližnou věkovou kategorii.

Od probačních pracovníků střediska jsem poté získal některé informace, které upřesnili výpověď klientů, hlavně co se týče spáchaného trestného činu a průběhu jeho výkonu. Některé informace jsem taktéž zjistil z účasti na konzultacích daných klientů.

4.3 Realizace výzkumu

4.3.1 Klient č. 1 - Ladislav

Ladislav je postarší pán již kolem 60ti let, ženatý.

Odsouzený k podmíněnému trestu odnětí svobody za ublížení na zdraví a výtržnictví.

Na konzultace chodil pravidelně jednou za měsíc, s klientem nebyly problémy, takže teď chodí již po dvou měsících.

Jaký jste spáchal trestný čin?:

To Vám nedokážu přesně říct, já tyhleto paragrafy neznám...To jsme šli do hospody, s bráchem a bráchoým švárem. Tam jsme si dali jedno pivo. No a tenhle ten chlápek, co jako provokoval, říkal: „Cigáni, z té hospody vypadněte. No a bráchovi se to nezdálo a tamten mu pak vylil pivo do očí a tak se pustili do sebe. No a já jsem brácho tak nějak odtahoval, nebo co, já už si to takhle nepamatuju, protože už je to nějaká doba. Tak jsem tam mezi nima vlítnul a vodtahoval jsem brácho a mezitím já jsem nějak spadnul a srazil ho, no. No a vlítnul jsem taky do toho.

Potom jste tedy musel jít na policii? Jaký jste z toho měl pocit?

No to víte, měl jsem z toho strach. Policajti vás zdechnou a máte hned paragrafy, za tohle. No a na policii se mnou teda sepisovali tu zápisnici.

Uvažoval jste potom, co Vám to přinese?

No já jsem nic nevěděl, no, co z toho bude. Já myslel, že bude třeba nějaká trestná komise, nebo takhle nějak. No a tak nakonec z toho byl soud. No a to už jsem si myslel, že když bude soud, tak doma nebudu. No, že bude manželka doma sama.

Jak reagovala na potrestání Vaše rodina?

No tak špatně, žejo. No já moch jít sedět a manželka by neměla z čeho žít. No ona jen důchod, doma děti a do práce už nechodila. To víte, byly to starosti.

No a jak to probíhalo dál, jaký byl výrok soudu?

No dostal jsem na to podmínku, dva roky a půl. Státní zástupce se na mě odvolal, protože jsem už byl v té podmínce, takže jsem potom šel na krajský soud. A tam jsem dostal zase dva a půl roku.

Myslel jste si, že byl teda k Vám soud spravedlivý?

No podle mě to toto nebylo spravedlivý, protože jsem jen pomáhal bratrovi. Protože já jsem chtěl si ho odtáhnout domů no a oni mně do toho zatáhli.

Jak Vnímáte spolupráci s Probační a mediační službou?

No my tu se všema vycházíme normálně. Dycky nám vysvětlili jak by se co mělo dít. Já jsem rád, že mně uteče, tohleto. Chodil jsem sem každý měsíc, pak už stačilo jen za dva, nebyly se mnou žádný problémy.

Změnil nějak výkon trestu váš životní režim?

No tak jasně, že musel. Musel sem si dávat pořád pozor, abych náhodou tuhleto podmínku nějak neporušil. Třeba omezit ten alkohol. Aby se mnou tady byli spokojení.

4.3.2 Klient č. 2 - Jakub

Muž ve věku po 30ti letech, rozvedený.

Odsouzený k podmíněnému trestu odnětí svobody za neplacení výživného. Za tento delikt byl odsouzen již podruhé.

Chodí řádně na konzultace, v průběhu výkonu trestu se přestěhoval, nyní již výživné a dlužnou částku splácí.

Za jaký trestný čin jste byl odsouzen?

Tak odsouzen jsem za neplacená výživného.

Můžete upřesnit okolnosti?

No to bylo takhle – my jsme se rozvedli z manželkou a dohodli jsme se, že ji budu platit tři tisíce na každý dítě. Normálně jsem ji to platil, že jo, ale nenechával jsem si potvrzovat účtenky. A po dvou letech si našla přítele a ten na ni uhodil, že to nemá podepsaný. Tak mě zažalovala.

Co se dělo dále?

No jelikož jsem byl sám policista, tak jsem věděl, jak to probíhá a věděl jsem, že nemám žádnou šanci. Ono by to možná šlo sehnat si pár kamarádů, kteří by mně to potvrdili, ale to je tak zdlouhavý, že prostě ... no.

Jaký Vám byl uložen trest?

Dostal jsem podmíněčný trest, čtyřicet měsíců. A byl na mě uložen dohled a hrozí mně odnětí svobody v trvání 18 měsíců, protože jsem tím pádem byl dlužnej 48 tisíc.

Jak jste vnímal uložený trest?

Je to vůči mně nespravedlnost, rozhodně od mé manželky, ale když nejsem schopen doložit ty platby, tak s tím nic neudělám.

Máte kolem sebe nějaké blízké, rodinu? Pokud ano, jak reagovali na Váš trest?

No určitě, naši. Samozřejmě z toho neměli radost. Ale to bylo kolem celého toho rozvodu. Ale podpořili mně, především finančně, ale i psychicky.

Potom jste předpokládám šel na nějaké středisko Probační a mediační služby.

Šel, ano. Navštěvuji středisko tady v Kolíně.

A jak spolupráci se střediskem vnímáte?

Naše spolupráce je bezproblémová.

Změnil nějak trest váš dosavadní život?

Je to komplikace, ale nezměnil ho zásadně, už jsme byli s manželkou stejně rozvedení.

4.3.3 Klient č. 3 - Roman

Roman je taktéž postarší pán kolem 60ti let, žije s partnerkou.

Odsouzený k trestu obecně prospěšných prací za útok na veřejného činitele.

Odpracoval poměrně málo hodin, zbývají mu již jen dva měsíce na odpracování zbylé části (cca. ještě 150hodin).

Můžete upřesnit, za jaký čin jste byl odsouzen?

No za nic! Tyhle hodiny, co teďká momentálně mám, to bylo takhle: no soud mě odsoudil, a udělali to bez mé přítomnosti, takže jsem se ani neodvolal.

Takže Vám přišlo až rozhodnutí od soudu?

Áno, áno.

Když Vám byl udělen trest, jak na to reagovala Vaše rodina?

No hrozně, hrozně! Jsem u nich teď taková černá ovce. Ale zase uklidňují mě, abych si z toho náhodou něco neudělal, já sem z toho už vedle, poněvadž mně to hrozně ublížilo.

Co se dělo dál?

No potom jsem přišel sem, na probační a mediační, a tady jsem se dozvěděl, že musím dělat hodiny. Tak jsme tu s pánem začali řešit jak a co musím udělat.

Takže tu probíhá spolupráce s probační a mediační službou. Jak ji vnímáte?

Jéé, výborně, výborně! Co se týče tady probační a mediační služby, tak ta je výborná. Oboustranná spokojenost.

Změnil výkon trestu nějak Váš dosavadní životní režim?

Hrozně! Hrozně! Já se cejtím tím totiž hrozně poškozenej. A ty hodiny mně berou hrozně čas, maminku mám nemocnou a musím se o ni starat, nevím, kam dřív skočit.

4.3.4 Klient č. 4 - Lenka

Mladá žena po 20ti letech, žije s partnerem.

Odsouzená k trestu obecně prospěšných prací za zpronevěru.

Na konzultace chodila, obecně prospěšné práce odpracovala (byla na poslední konzultaci), nicméně skončila těsně před koncem lhůty na odpracování trestu. Taktéž se snažil získat úlevy, např. skrz péči o svoji nemocnou matku.

O jaký trestný čin jste byla odsouzena?

Šlo vlastně o zpronevěru peněz.

Mohu se zeptat na okolnosti?

Bylo to z toho důvodu, že mám přítele dlouholetého, který přišel o práci, dva roky nebyl zaměstnaný. V předchozím zaměstnání jsem měla na starosti peníze a když nebylo na nájem, tak jsem prostě nějakou částku vzala, po dvou či třech tisících, s tím že za ten půlrok se to nahromadilo do částky 18 tisíc.

Uvažovala jste, co Vám to přinese?

Tak samozřejmě, ale když se člověk dostane do takové situace, že prostě nemáte kam jít, nemáte na jídlo, tak prostě v tu chvíli je vám to úplně jedno. Bylo to bezvýhodné.

Jak to nakonec dopadlo?

Tak, samozřejmě oddělení veřejně prospěšných prací, 250 hodin. A samozřejmě nahrazení škody, něco přes 18 tisíc.

Jaký jste měla pocit z toho trestu?

No byl spravedlivý, nakonec jsem ty peníze vzala. Ale v dané situaci jsem nemohla nic jiného dělat.

Předpokládám, že jste přišla sem na středisko. Jak tu s Vámi jednali a jak se jednalo Vám s probačními pracovníky?

Výborně, tady s panem se mně vždy dobře spolupracovalo. Všechno mně vysvětlil a snažil se mně pomoci.

Změnil výkon trestu nějak zásadně Váš život?

Tak určitě, já jsem se díky tomu dostala zde, k červenému kříži, paní vedoucí je úžasný člověk a na jednu stranu musím říct, že toho vlastně ani nelituju, protože jsem poznala ji a další lidi, takže mám další známé a přátele. V budoucnu chci být dále s červeným křížem v kontaktu.

Jak na to reagovala Vaše rodina?

Tak v tu dobu se naši rozvedli, takže s taťkou jsem se nevidala. Ten to potom zjistil, asi po půl roce, pak jsme si to museli v klidu vyříkali... Já mám skvělou rodinu, takže to nakonec bylo naprosto v pořádku. Maminka taky, protože věděli, že nejsem prostě žádný výtržník, prostě to neprofitovala, neprokouřila. Nikdo mě neodsuzuje, je to v pořádku.

4.3.5 Klient č. 5 - Lukáš

Mladý muž kolem 20ti letech věku.

Odsouzený k podmíněnému trestu odnětí svobody za loupež a zákaz činnosti řízení motorových vozidel za ohrožení pod vlivem návykové látky.

Za jaký trestný čin jste byl odsouzen?

Jel jsem jednou autem opilý, zastavili mě policisté a dali mně dechnout. Z toho jsem dostal zákaz řízení automobilu. No a jednu noc jsme s kamarádem přepadli benzínovou pumpu, taktéž opilý. Chtěli jsme si přijít na nějaké peníze. Přišli pak na to asi za ¾ roku. Kamarád šel rovnou na vazbu, protože toho měl hodně, nakonec šel natvrdo sedět. No a já jsem dostal dva roky s odkladem na čtyři. Ale mohlo to být určitě horší.

Co se Vám během vyšetřování tzv. „honilo hlavou“?

No, že je to hrozná blbost, že jsem byl opilý, že jsem se do toho nechal zbytečně vtáhnout.

Jak jste pak vnímal samotný trest?

Byl jsem rád, že to nakonec dopadlo takhle, mohl jsem si jít klidně sednout. Soud na mě byl mírněj.

Co na to řekli Vaši rodiče?

Tátovi se to hodně nelíbilo a nadával mi. Taky se není čemu divit, když mu tohleto jeho syn provede. Říkal, že si to holt musím odpykat.

Po rozsudku jste šel na Probační a mediační službu. Co se zde dělo a jaký z toho máte dojem?

No tak řešili jsme tu různé věci, např. jestli jsem zaměstnaný, musel jsem nosit papíry z pracovního úřadu, jestli se tam chodím ptát na práci. Taky jestli splácím dluhy. Ale bez nich bych tyhle věci asi sám nedělal. Taky mně poradili, co dělat a taky nabízeli případně nějaké pracovní příležitosti, na které narazili.

Jak se změnil Váš život po odsouzení?

Tak hlavně ty návštěvy tady na středisku.

4.4 Shrnutí výzkumu

Tabulka: shrnutí údajů

	Ladislav	Jakub	Roman	Lenka	Lukáš
Trestný čin	Ublížení na zdraví, výtržnictví.	Neplnění vyživovací povinnosti.	Útok na veřejného činitele.	Zpronevěra	Loupež, ohrožení pod vlivem návykové látky
Trest	Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	Obecně prospěšné práce.	Obecně prospěšné práce.	Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Zákaz činnosti řízení motorových vozidel
Vnímání trestu, trestného činu	Vnímá jej jako křivdu, prý se jen snažil pomoci bratrovi.	Vnímá trest jako nespravedlivý, od manželky jako křivdu	Nepřipouští, že by spáchal trestný čin, vnímá to jako nespravedlnost vůči své osobě.	Vnímá ho jako spravedlivý, trestná čin ale omlouvá bezvýchoďnou situací.	Cítil úlevu nad tím, že soud nepřikročil k nepodmíněnému trestu.
Reakce rodiny	Rodina se obávala o fin. zabezpečení.	Rodina ho podpořila v jeho situaci, především finančně.	Tvrdí na jednu stranu, že to rodina vzala špatně, na stranu druhou ho psych. podporovala	Rodina měla pochopení pro danou situaci.	Z otcovi strany se dostalo synovi odsouzení, souhlas s trestem.
Vliv průběhu trestu na životní režim	Klient musel uspůsobit životní režim, aby se nedostal do konfliktu s podmínkami trestu.	Neznamenal větší změnu v životním režimu.	Dle klienta nemá čas na to, aby se mohl starat o nemocnou matku.	Klientka se díky trestu dostala k červenému kříži, kde získala nové přátele a aktivity, kterým se může věnovat.	Povinnosti vyplývající z trestu dostala k nutnosti navštěvovat středisko, dokládat návštěvy úřadu práce, splácení dluhů.
Spolupráce s PMSČR	Na konzultace chodil pravidelně. Spolupráci vnímal pozitivně.	Řádně chodí na konzultace, dokládá příjmy, platí výživné.	Dle klienta je spolupráce výborná a bez problémů. Ve skutečnosti zanedbává povinnosti.	Dle klientky se jí spolupracovalo dobře. Na konzultace chodila, trest odpracovala.	Klient docházel řádně na středisko, a dokládal potřebné dokumenty.

Z proběhlých rozhovorů je cítit snahu části klientů o určité zlehčování nebo racionalizaci své trestné činnosti. V případě prvního tázaného klienta, Ladislava, to vidíme u tvrzení, že se jen snažil pomoci svému bratrovi a do konfliktu byl „vtáhnut“. Lenka trestný čin zase obhajuje bezvýchodností své finanční situace, byť samotný trest vnímá jako spravedlivý. Lukáš zase přikládá roli vlivu alkoholu a navedení svým komplicem.

Další skupina se svůj trestný čin snaží přímo popírat. Jakub tvrdí, že svoji vyživovací povinnosti poctivě plnil, jen si nenechával ústřížky složenky. V takovém případě je ovšem zarážející, že byl za tento delikt odsouzen již podruhé. Ovšem razantněji popírá svoji trestnou činnost Roman, podle kterého se žádný trestný čin nestal. Pro upřesnění dodám, že napadl pracovníci na úřadu práce po té, když ho vykázala ze své kanceláře z důvodu skončení pracovní doby. Cituji větu, kterou pronesl při konzultaci: „Nějaká holka, která tam je rok, mě nebude vyhazovat, když já tam chodím dvacet let!“. Dotyčný již 20 let nebyl zaměstnán a pobírá pouze sociální dávky. Příčiny je možné hledat v nepodnětném prostředí, ze kterého klient pochází, neboť pochází ze sociálně vyloučené romské komunity.

Na spolupráci s PMS si nikdo z klientů přímo nestěžoval a pro všechny byla bezproblémová. Dotyční klienti chodili řádně na konzultace, až opět s výjimkou Romana, který i během mé přítomnosti přišel neohlášen a ke konzultaci byl přijat jen na základě dobré vůle probačního pracovníka. Ladislav plnil řádně probační plán, proto docházel na konzultace v dvouměsíčních intervalech, místo počátečních měsíčních. Taktéž s Jakubem a Lukášem nebyl žádný problém. Lukáš ocenil, že ho pracovníci probační a mediační služby motivují k tomu, aby chodil pravidelně na úřad práce. Taktéž mu probační pracovníci předkládají pracovní nabídky, které se zrovna objevili na trhu práce. Jisté výhrady měl probační pracovník k Lence, neboť sice odpracovala obecně prospěšné práce, ale v hraničním termínu, i když byla pracovníkem opakovaně poučena, ať to nenechává na poslední chvíli. Problémový je ovšem opět Roman, i když sám tvrdil, že na obou stranách panuje naprostá spokojenost. Obecně prospěšné práce mu končí již za dva měsíce, nicméně nemá stále odpracováno 150 hodin, i když na to byl upozorněn. Tvrdil, že je již dohodnut na místě jejich plnění, ale bude to mít poměrně náročné to stihnout. Taktéž se pokoušel získat na probačních pracovnících výhody s tím, že se stará o nemocnou matku, což ovšem není možné.

Pro klienty, s výjimkou Jakuba, znamenal výkon trestu zásah do jejich dosavadního životního režimu. Souvisí to především s plněním probačního plánu, což pro ně znamená dodržovat ve svém životě určitý systém. Jak již sem psal, např. Lukáš toto vedení hodnotil pozitivně. Velmi kladně to hodnotila Lenka, neboť se dostala do kontaktu s Červeným křížem, kde vykonávala svůj trest obecně prospěšných prací. Zdejší komunita ji zřejmě natolik nadchla, že hodlá s vedoucí Červeného kříže zůstat v kontaktu a nadále pokračovat v činnosti pro Červený kříž. Stěžoval si opět Roman, neboť výkon trestu mu bral čas, který by mohl věnovat nemocné matce.

Součástí dotazování byla i reakce rodiny tázaných klientů na trest a jejich podpora během výkonu trest. Bohužel jsem se zde nedočkal příliš konkrétních odpovědí. Klienti zřejmě nevěděli, jak přesně na takovou přesněji otázku odpovědět, nebo na ni odpovědět nechtěli, takže jsem se dozvěděl jen stručné informace. U Ladislava v rodině hlavně převládala obava o finanční situaci rodiny v případě, že bude uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, popř. přeměněna podmínka na trest odnětí svobody. U Jakuba na trest reagovali negativně jeho rodiče, celé to byla zřejmě dohra jeho rozvodu s manželkou, nicméně dle jeho slov ho podpořili finančně i po psychické stránce. Upřesnit to nedokázal. U Lenky pro to měla rodina, vzhledem k její životní situaci pochopení. Taktéž u Lukáše jsem se nedozvěděl příliš mnoho – jen, že jeho otec s jeho činem vyjádřil nesouhlas. A nakonec opět Roman, který tvrdil, že se stal černou ovčí rodiny, nicméně mu rodina pomáhala zachovat zdraví, neboť ho trest, podle jeho tvrzení, silně rozrušil.

Závěr

Cílem této práce bylo podat výklad k alternativním trestům, jakožto hmotněprávním alternativám k trestu odnětí svobody. Alternativní tresty představují individualizaci přístupu k pachateli a možnost společensky přijatelného řešení trestní činnosti a nápravy pachatele, které nenese negativní vlivy trestu odnětí svobody. Tato forma reakce na trestnou činnost je v dnešní době stále aktuální téma, jak ukazují např. změny v novém trestním zákoníku, který přinesl nové alternativní tresty do našeho sankčního systému a některé stávající upravil. S tímto tématem úzce souvisí teoretický výklad pojmů trestu a konceptů trestní justice, především restorativní justice, na jejichž základních principech a hodnotách alternativní tresty stojí. Nastínil jsem i uplatnění některých alternativních trestů ve vybraných zemích západní Evropy.

Při tématu alternativních trestů nelze opomenout Probační a mediační službu České republiky, která zajišťuje výkon a organizaci některých alternativních trestů. Je to právě probační pracovník, který vede pachatele na cestě k nápravě. V práci byl stručně popsán vývoj Probační a mediační služby, charakteristika a poskytované služby, včetně agendy věnované mladistvým pachatelům.

V poslední části bakalářské práce jsem nahlédl do vnímání výkonu uloženého trestu mezi odsouzenými k alternativním trestům na střediscích Probační a mediační služby. V rozhovorech jsem zjišťoval okolnosti, které vedly k trestnému činu, názor jednotlivých klientů na samotný trestný čin a na výkon jejich trestu. U klientů se projevil tendence od zlehčování a racionalizování trestného činu, až k jeho úplnému popírání. Větší část klientů brala trest jako křivdu vůči své osobě. Pro většinu klientů též znamenal trest výraznější zásah do jejich dosavadního života, což souviselo především s dodržováním probačního plánu. U některých z klientů měl výkon trestu pozitivní vliv, ať už zmíněným zavedením určitého systému do života, nebo nalezením nových aktivit, kterým se mohou ve svém životě věnovat. Na druhou stranu, ne vždy se alternativní trest setkává s kladnou odezvou a je na uvaženu, zda v jejich případě má smysl a ukazuje na nutnost pečlivého výběru případů k alternativním postupům.

Seznam použité literatury

Zákony:

1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
2. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
3. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
4. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
5. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
6. Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Literatura

7. Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, C.H.BECK, Praha 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
8. Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.
9. Jelínek, J. a kol: *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0.
10. Štern, P.; Ouředníčková, L.; Doubravová (EDS.), D.: *Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010. 209 s. ISBN 978-80-7367-757-2
11. Karabec, Z.: *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 146 s. ISBN 80-7338-021-8.
12. Zehr, H. *Úvod do restorativní justice*. Překlad a vydání: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Praha 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.
13. Matoušek, O., Kroftová, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 336 s. ISBN 80-7178-226-2 .
14. Nečada, V. *PŘEHLED NOVEL TRESTNÍCH KODEXŮ : v období listopadu 1989 do konce roku 1999* [online]. Praha : IKSP, 2000. 149 s. ISBN 80-86008-79-7.
15. Kalvodová, V.: *Domácí vězení - jedna z možných alternativ odnětí svobody?*. In Days of Public Law. Brno : Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2007. 678-684 s. ISBN 978-80-210-4430-2.
16. Kuchta, J.: *Trest obecně prospěšných prací - přítomnost a budoucnost*. In Days of public. Brno : Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2007. 741-751 s. ISBN 978-80-210-4430-2.
17. Vlček, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno : Masarykova Univerzita, 2006. 73 s. ISBN 978-80-210-4056-4.
18. *ZDOKONALOVÁNÍ IMPLEMENTACE EVROPSKÝCH PRAVIDEL O ALTERNATIVNÍCH TRESTECH*. Praha : IKSP, 2003. 59 s. ISBN 80-7338-015-3
19. Jehle, Jörg-Martin. *TRESTNÍ JUSTICE V NĚMECKU : Fakta a čísla*. Praha : IKSP, 2006. 88 s. ISBN 80-7338-053-6.
20. Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace*. Praha : Portal, 2005. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

Internetové zdroje

21. ELAW.cz : právní portál. 2009 *Subsidiarita trestní represe a zásada ultima ratio v novém trestním zákoně*. Dostupné z WWW: <<http://www.elaw.cz/cs/trestni-pravo/147-subsidiarita-trestni-represe-a-zasada-ultima-ratio-v-novem-trestnim-zakon.html>>.
22. Sdružení pro probaci a mediaci. 2002. *Alternativní tresty*. Dostupné z WWW: <http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html>.
23. *Probační a mediační služba České republiky: Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem*. 2002-2010. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf>
24. PMS - Probační a mediační služba. 2002. *Probace*. Dostupné z WWW: <<https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>>.
25. Wirnitzer, Jan. *Domácích vězňů bylo jen 113 za rok. Náramky pry nejsou nutné*. IDNES. 20. ledna 2011, Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/domacich-veznu-bylo-jen-113-za-rok-naramky-pry-nejsou-nutne-pmg-/domaci.asp?c=A110120_113829_domaci_jw>.
26. Directgov. *Community sentencing*. 2009. Dostupné z WWW: <http://www.direct.gov.uk/en/CrimeJusticeAndTheLaw/PrisonAndProbation/DG_070333>.

Periodika

27. Karabec, Z. *Nové možnosti pro trestní justici*. Kriminalistika, 2003, č. 2.

Akademické práce

28. Žiak, Martin. *Alternativní tresty k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v užším pojetí*. Brno, 2008. 131 s. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita.

Seznam zkratk

Trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

OPP – obecně prospěšné práce

PMS – Probační a mediační služba České republiky

Zákon o PMS – zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Přílohy

Příloha č. 1

Statistiky ČSÚ

SOUDNICTVÍ, KRIMINALITA, NEHODY				
	2006	2007	2008	2009
Osoby stíhané ¹⁾ (vč. vyřizených ve zkráceném přípravném řízení)	110 339	113 814	110 410	147 569
z toho obžalované osoby	97 880	101 241	98 446	135 567
Odsouzené osoby celkem ¹⁾	69 445	75 728	75 761	73 787
z toho: ženy	9 938	9 392	9 274	9 218
mládež	2 773	2 949	2 882	2 718
z toho k trestu odnětí svobody:				
nepodmíněnému	9 997	9 871	10 255	10 687
podmíněně odloženému	38 657	42 242	42 157	41 686

¹⁾ Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR

